

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 8

KAYSERİ — 1992

GÖNÜL EHLİ SEYRANI

Doç. Dr. M. Kemal ATİK

Anadolu Türk'ü, İslamdaki araştırmanın verdiği derinlik ve onda bulunan insan felsefesinin kuvveti, inceliği ve derinliği yüzünden ilahi ve insani harekete başlangıç olacak aşkın, neşvenin doğmasına daima önderlik etmiştir.

Yunus Emre'den en son Türk şairine kadar gelen sürekli, çeşitli zengin ve olgun bir milli kültür geleneği meydana getiren Anadolu, tarih içinde yetiştirdiği büyük vatanperverleri, millet şehitleri, velileri, şairleri ve kahramanları ile mübarekleşmiştir. Millet fertlerini her zaman kana kana doyurmaya kudretli ve ruhlarımız için ölmez âyetler olan millet kahramanları ve millet mistikleri dediğimiz bu insanlar, milletin bütün ızdırabını mesuliyet yükü halinde ruhlarına yüklendiler, hakikate götüren ızdıraplı hamlenin ön safında yürüdüler, gönülden gönüle aşk ve sevgi nurlarını akıttılar. Türk yükselişine kanat oldular, ufkuna ışık tuttular. Anadoluyu baştan başa sevgi ve aşk atmosferinde birleştirdiler. Türk Milletinin gönlünde yatan estetik, dini, ahlaki, felsefi duygu ve düşüncelerini şuur altından çıkarıp biçim deşişe döktüler. Halkın gönül diline tercüman oldular. Nice dertlerine ve üzüntülerine derman oldular (1).

İşte onlardan biri de Gönül Ehli Develili Aşık Seyrani'dir. O, daha küçük yaşta Hak varlığındaki hoşluğu görüp, ötelere geçip varlığa ermenin, sırlar âleminin sahibini bulmanın yolunu tutmuştur :

**Hak yoluna gidenlerin,
Asâ olsam ellerine,
Er, pîr vasfı edenlerin,
Kurban olsam dillerine.**

(1) N. Topçu, Yarınki Türkiye, s. 136, İst. 1961.

Torunuzuyuz bir dedenin,
Tohumuyuz bir bedenin,
Münkir ile cenk edenin,
Silah olsam ellerine.

Bir üstadâ olsam çırak,
Bir olurdu yakın, irak,
Kemiğimi yapsalar tarak,
Yar zülfünün tellerine.

Vücûdumu kavursalar
Yönüm yâre çevirseler,
Harman gibi savursalar,
Muhabbetin yellerine.

Bir kâmilin yolunu tutsam,
Aşk oduna yanıp tütsem,
Bülbül gibi feryad etsem,
Muhabbetin güllerine.

Vakti kalmadı durmağın,
Kaldır Seyrani parmağın,
Deryaya akan ırmağın,
Katre olsam sellerine (2).

Seyranî'ye göre hakikat kapısını sevgi açar. Sevgiden kaçan Hak'tan kaçır. O'na göre güzellik, sermayesini Hakk'ın cemâlin-den almıştır. Aşkın muhabbet mayası güzeli sevmekten çalınmıştır. Ülfet elinin ayası Arş ve Kürsi'den geniştir. Kalbin pasını ise aşkın, sevginin aynası siler. Muhabbet ise bir canın bir canı sevişidir. Bir gönülün bir gönüle girişidir.

Seyranî'ye göre insan gönlü herşeyden üstündür. İnsanı sevmek Allah'ı sevmektir. İnsanı küçük görmek Tanrı ile olan dostluğa gölge düşürür. Çünkü insanın gönlü Allah'ın evidir. İlahi nurun tecelli ettiği yerdir. Rızâyı ilâhi gönül muhabbetinden geçer; O şöyle der :

Daralub kendini yıkma Seyrani
Rıza-yı Bâriden çıkma Seyrani
Gönül Beytullah'tır yıkma Seyrani,
Elinden gelirse imaret eyle.

(2) A. Hazim, Sânihati Seyrani, s. 155, İst. 1340.

Aşıkın kalbinde görüp yarayı,
Beytullah yas tutmuş giymiş karayı.

Her gönül Ka'be'dir, tavaf edene,
Çıkmış bina değil mimar elinden. (3).

İnsan şahsiyetine ve gönlüne hürmet ve sevgiyi bundan daha güzel ifade etmek bilmem mümkün mü? Seyrani, insan varlığını orjinal yapısı itibariyle her şeye kadir, ilâhî varlığın mükemmel bir görüntüsü olduğunu bilmektedir. Bu düşünce ilâhî vahiy ile ters düşmemektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim bir çok vesilelerle şu aydınlatıcı fikri bizim ibret nazarlarımız önüne sermektedir :

«Nice işaretler vardır yer yüzünde,
kesin inanacaklar için,
ve nice işaretler vardır kendi varlığınızda,
hiç görmüyormusunuz?» (4).
Ve yine: «Biz onlara âyetlerimizi göstereceğiz,

Ufuklarda ve kendi vücutlarında,
Hakikat onlara açıkca belli olana kadar» (5).

İnsanın ilâhî bir işaret olması ne demektir? İnsan Allah'ın bir işareti ise bu demektir ki, insan kendi varlığında ilâhî mevcudiyetin delilini taşımaktadır. O, görülmeyen varlığın görülebilen sembolüdür. İnsan varlığının binasını, Muhyid'Din-i Arabi'ye göre, onun varlığının ontolojik birliğini teşkil eden dört bölümden meydana gelmiştir: Kendisine nefhedilen (üfürülen) ilâhî cevher, onu en yüksek zihne bağlayan zekâ, evrensel doğanın bir parçası olan rûh ve nihayet ilkel âleme ait olan beden. İşte başka yaratılmışlarda bulunmayan bu mükemmel yapı, bir karmaşık bünye sayesinde insan dünyada Tanrı'yı en iyi temsil edebilir bir karakter kazanmıştır. Bu suretle gerçek insan, yani mükemmel varlık olan insan, bir yandan Tanrı'nın sırrı, bir yandan da kâinatın kalbi ve manâsı olmaktadır (6).

(3) A.g.e., 155, H.A. Yüksel, Aşık Seyrani, s. 18, Kültür Bak. Yayınları, 1987.

(4) K. Kerim, 51/20-21.

(5) K. Kerim, 41/53.

(6) Prof. Dr. E. Güngör, İslamın bugünkü Meseleleri, s. 261-265, İst. 1983.

İşte bunun içindir ki insan sevilmelidir. İnsan ancak bu sevgi ile Allah'a kavuşabilir. Seyrani'ye göre bu kapıyı ancak muhabbet-sevgi açar;

Hakikat kapısının muhabbet açar,
Muhabbetten kaçan Hak'dan kaçar,
İyilik el kuşudur kanatsız uçar,
Kimilere iyilikden azap görünür.

Her gülün kokusu kendi özünde,
Zan eyleme yokuşunda düzünde,
Hakk'ı buldum âriflerin sözünde,
Hak söz Seyrani'ye kitap görünür.

Seyrani, ilahi sanatın mukaddes eseri olan insanın kırılmasına, itilip kakılmasına, horlanmasına tahammül edemez. İnsanı seven, aşk derdiyle hoş olan, insaf ve merhamet sahiplerinin ancak kamil mümin olacaklarını şöyle ifade eder :

İnsaf merhamet kimde var ise,
Mü'mini kamildir, iman ondadır,
Sıfatı bahille her kim yâr ise,
Mü'min mi, değil mi güman ondadır.

Mü'min odur, eğer iman olursa,
Çeşme gözden düşer yaşı kurursa,
Kim kimin aybın yüze vurursa,
Fitne okun atar, güman ondadır.

Seyrani, gönülden aşktan nasibini almayanların, yetmemiş olgunlaşmamış mürüvvet bağına ermemiş olanların hücumuna uğramış, ta'n edilmiştir. Ona dil uzatanlar, deli ve sarhoş diyenler, gönül ehli olmayanlar, aşk şarabını tadmayanlar, aşkın narına yanmayanlardır. Ehli irfan olmayanlar ârifin kadrini ne bilir? Ya «delidir» der, ya «meczub». Bakınız Seyrani aşıkları nasıl tarif ediyor :

Aşıkların kalbi kenzi Rahman'dır,
Kalbi aşık evvel, sâni değildir,
Bu sırrı anlayan ehli irfandır,
Bilmeyen ma'rifet kâni değildir.

(7) Sânihatı Seyrani, s. 64.

(8) A.g.e., s. 149.

Aç kulların kâdir Mevlam toklayan,
Kul kalbine nazar edip yoklayan,
Aşıklarda minnet gülün koklayan,
Payi tahtı aşkın hânî değildir.

Anlara gelmiş çiçek devşirmek,
Ariflere mahsus çiçeksiz pişirmek,
Aşık Seyrani'yi gözden düşürmek,
Merhamet ehlinin şanı değildir (9).

Seyrani'yi ta'n edenler, hicvedenler, alaya alanlar cahillerdir. Riyakar dindarlardır. Dalkavuk ulemâdır. Sûreti insan, içi, başka olanlardır. Zaten âşıklarda beliren aşk alevini böyleleri bilmezler. Çünkü aşıkların gönlü ateş gibidir. Bu ateş sükün halindedir. Şayet bir esinti olursa ve bu esinti de rüzgar gibi bir şey ise onu açığa çıkarır, etrafa kıvılcımlar saçar. Artık âşıkın her hareketinde onun izi bulunur. Kâh sabreder, kâh iniler, kâh cayır cayır tutuşur, kâh helak olur, kâh divane, kâh hayran hayran gezer, kâh başını alıp çöllere düşer, kâh sükunetini koruyabilir, kâh edemez. Aşk yüzünden varını elden çıkarır. Kendince birliğe erer, niyazı nâza, ibadeti neşeye, huşuu cezbeyle, mücahedeyi müşahedeye değiştir, kulken sultan olur, sultanken kul görünür. Küfrü, imanı sevgi ateşine vurup yakar. Halden hale girer, bir anı bir anına uymaz. Bunun için de elbette dar düşünceliler, bir dairenin içinde kalanlar, dünyayı kendi dairelerinden görenler tarafından kınanırlar, yadırganırlar (10).

İşte Aşık Seyrani de aşk yüzünden varını elden çıkaranlardandır. Aşk Onun manevi gıdasıdır. Olgunlaşma ve kurtuluşun sırrını aşkıta bulmuştur. Aşkın cihanı aydınlatan ışığı evinin ufak penceresinden sızmaya başlayınca Allah sevgilisi, İbrahim Halil gibi nâra atıldığını, can ile cânan, âşık ile maşuk eridiğini ifade eder :

Atıldım ben demi aşka, Halilullah gibi nâre,
Lütuf ummam melekten, tenim olsa hezâr pâre.

Bilir esrarımı lakin düşer münkir inkâre,
Onun sermayesi inkârı Hakk, yok başka çare.

(9) Bkz. a.g.e., s. 169-170.

(10) Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre, s. 199, İst. 1961. M.K. Atik, Evliyalar Ansiklopedisi, s. 416, İst. 1990.

Ne bilsin arifin esrarını akli perişanlar,
Acep kimdir? veren İsa deminden mürdeye canlar.

X X X

Bu istifhamı müphemli ider Seyrani seyranlar,
Ayıptır ehli zevke bir hayatî için savaş itmek
Sırrı ermek kolay, billahi güçtür sırrı fâş etmek. (11).

Seyrani, Hak deryasından açılan pencereden girerek mutlak güzele ulaşır. O aşk deryasına «ism-i Hû» ile girer.

Değirmenin çarkı, zikri illallah,

Hû ismin zikreder döne döne taş, diyen Seyrâni, kırklar kase-
sinden ilahi aşkın şarabını da içmiştir :

Âlemi ma'nada el-Hamdülillah,
Bir mai cârînin gözünden içtim,
Aşk bâdesini içen gedâ olur şâh,
Ben mi? Vahdeti gözünden içtim.

Narı nurdan, nûru nardan seçmedim,
Ağyar benden, ben ağyardan geçmedim,
Üzümden yapılmış bâde içmedim ,
Vird bizim Vahdet özünden içtim.

Bir yüsre bağlıdır başı usretin,
Dermanı vuslattır, derdi hasretin,
Gözü muhtelifdir, mâi Vahdetin,
Sarp inişle yokuş düzünden içtim.

Bildim hakikatı kalkdım uykudan
Hu ismi zâtından, zât ismi Hu'dan
Sorsunlar Seyrani içtiğim sudan
Ben Lisani Hakk'ın sözünden içtim (12).

Seyrani'ye göre kâmil insan olmak için nefis halinden kalb haline geçerek ilerlemeli, ruh haline varıldığı zaman müşahedeye ermelidir. Bunun için insan kendi içinde dahi riyanın, gösterişin kokusu gelmemelidir. Çünkü, kişiyi ilahi kaynağına götürecektir olan samimi sevgidir. Kalbe ve ilhama yükseltecek kuvvet riyasız ameldir. Seyrani düası huzurlara hakâret, ibadeti kupkuru, ruh-suz, aşksız pekçok dindarın riyakarlığına isyan etmiştir :

(11) Sânihatı Seyrani, s. 29.

(12) A.g.y.

Namaz ehli, niyaz ehli beni varsın hakir görsün
Sevabım yok, günahım çok, ben de Seyrani riya bilmem (13).

Geçüp karşımda sen gülme
Görüp meyhurluğum sofu
Sözüm tut, bâdeden sen iç
Fakat sen geç riyadan gel.

Yönel mihrâbı zevka
Uy imamı kalbi uşşâka
Hitâbı Hakk'ı dinle
Bil nedir, fermânı «felya'mel» (14).

Seyrani'ye göre her kötülüğün başı, her derdin başlangıcı câhilliktir. Câhil kişilerden ve cahil ile sohbet etmekten kesinlikle kaçınmalıdır :

Görmüş yok cihanda cahilden vefa,
Vefa umup etme kendine cefa,
Olur mu insana zehirden şifa,
Fikretsün gönülden ihvan olanlar.

Kimsenin kimseye yoktur sayesi,
Katıldı sütlere cehlin mâyesi,
Tilkiye verildi aslen payesi,
Tilki gölgesinde aslan olanlar.

Seyrani kâmiller ta'nın eylesin,
Câhiller nutkun, zemmin eylesin,
Bundan ala destan yapıp söylesin,
Şairlikte merdü meydan olanlar (15).

Seyrani Allah'ın lütuf ve merhametinin sonsuzluğuna inanmış, evrende bulunan herşeyin ilahi rahmetin ve sevginin bir sonucu olarak yaratıldığı inancı içinde olgunlaşmıştır. O bu inancı şöyle ifade eder :

(13) A.g.e., s. 34.

(14) Bkz. a.g.e., s. 31.

(15) A.g.e., s. 196.

Kimi mevtâsına kefen biçmiyor,
Kimi helal rızık yeyüp içmiyor,
Kelp iken kelp yavrusundan geçmiyor,
Hak Seyranisinden geçer mi kilmem? (16).

Seyrani, kısa süren bir ömür içinde, yuva kuştan, kuş yuvasından, fitil sitip ömrün çırağı sönmeden, ecel kollarını habersizce boynuna bağlamadan Ulu Tanrı'nın huzuruna varmadan önce geçmişini ve geleceğini şöyle özetler :

Gönül serden geçer yardan geçmez,
Bağlanmış ikrâra kavi özlüyüm,
Her sözüm dinleyen özüm seçemez,
Sırat köprüsünden ince sözlüyüm.
Benim sözüm çürük değil sağ gibi,
Çürük sözler erir, akar yağ gibi,
Üzerinden kervan geçer, dağ gibi,
Yokuşluyam sanma beni düzlüyem.

Yolcu, ateş yakmak ile yol yanmaz,
Ârifin yaptığı hiç bir çul yanmaz,
Cehennemde günah yanar kul yanmaz,
Ben günahtan sürmelenmiş gözlüyüm.

Sığındın Seyrani, Kayyûm Ferd'e,
Aşkı sevda ile düştüm bu derde,
Tuttum günahımdan yüzüme perde,
Rabbim divanında kara yüzlüyüm (17).

(16) A.g.y.

(17) A.g.e, s. 107.